

LOISto

LEILA
SIMONEN

SAGA
EGMONT

LOISto

LEILA
SIMONEN

Leila Simonen

Loisto

SAGA Egmont

Loisto

Cover image: Shutterstock

Copyright © 2000, 2021 Leila Simonen and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788726819809

1st ebook edition

Format: EPUB 2.0

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

www.sagaegmont.com

Saga Egmont - a part of Egmont, www.egmont.com

Johdatus loistoon

Mikä huolestuttava kontrasti onkaan lapsen säteilevän älykkyyden ja keskiverron aikuisen heikon mentaliteetin välillä. (Sigmund Freud)

Kaipuu löytää itsestä uusia ominaisuuksia on inhimillistä ja arvokasta. Yhteiskunta ja työelämä muuttuvat vauhdilla ja siksi luovuus ja oman osaamisen vahventaminen lisäävät ihmisen arvoa työmarkkinoilla. Tietoa on tulvimalla, mutta mikä siitä on olennaista. Sen tietäminen on taitoa.

Uusia ominaisuuksia löytää ulkoisesta maailmasta oppimalla soljumaan valikoiden tiedon virrassa: uteliaan myönteisenä ja vaivatta. Jokainen meistä on yksilö, jolla on oma tapansa olla luova. Toivottavasti Loisto antaa siihen innostusta ja tunneoivalluksia; avaa tilaa minuuteen. Sielukkuus on jotain, mitä kukaan ei osaa kopioida – se pitää jokaisen luoda itse.

Sisäisestä maailmasta löytää uusia ominaisuuksia tai taitoja syventämällä persoonaa, tuntevaa ja henkistä minää; kasvattamalla hiljaista tietoa. Sisäistä maailmaa tuulettamalla voi vahventaa tietoa elämäntehtävästä ja hankkia ajantasaisen välineistön menestyäkseen sekä henkilökohtaisessa elämässä että urapoluilla.

Organisaation kannalta työntekijän työmarkkinaosaamisen kasvattaminen ei merkitse viimeisen tietokoneen hankkimista, vaan viestintätekniisten välineiden, yhteisöllisen vuorovaikutuksen ja kulttuurin yhteensovittamista. Tähän viitataan usein puhumalla uuden talouden sisällöntuotannosta. Muutoksen pelon sijaan voi

muuttaa ajatuksia ja nähdä muutos haasteena ja uusina mahdollisuuksina. Silloin yksilö ei ole yhteiskunnan muutoksen tai kasvottomien markkinavoimien armoilla. Loisto toimii toivottavasti myös kompassina muuttuvan työelämän uusien mahdollisuuksien maastoon. Epäilyn voi vaihtaa innostukseen ja säteilyyn. On lupa loistaa.

Olen toiminut julkisella sektorilla ja sosiaalipolitiikan tutkijana 25 vuotta. Siksi moni kirjan esimerkki tai kritiikin ja kummastelun aihe on hyvinvointivaltiota, vaikka samoihin ilmiöihin hieman eri muotoisina voi törmätä yritysmaailmassa. Sanomani on se, että tarvitsemme arjen loistoa ja erilaisuutta kannattelevaa kulttuuria.

Jaan tässä kirjassa omia kokemuksiani ja tietoa, jota olen saanut työyhteisökouluttajana ja valmentajana. Esimerkki kertoo usein selvemmin kuin tutkimus, mistä on kyse. Tarina on monesti viisaampi kuin teoreettinen yleistys silloin, kun yritämme muuttaa asenteitamme ja ajatuksiamme. Silloin kun kurotamme postmoderniin tietoon.

Tätä kirjaa voi lukea oppaana, jolla on monet kasvot. Yhdellä lukukerralla oivallat yhden asian, toisella lukukerralla luet toisen tarinan. Kirja esittelee myös toimintatapoja, rajoittavia uskomuksia ja kasvun esteitä, jotka ovat tavallisia ja tuttuja meille, mutta juuri siksi vaikeita muuttaa. Kirjassa rohkaistaan tarttumaan työkaluihin, jotka purkavat huonosti toimivia järjestelmiä ja luutuneita ajatusmuotoja.

Joku huokaa: "Onko aloitettava kaikki alusta?" Tavallaan on. Kun haluat muuttaa elämäsi, kaikki se kipu ja ahdistus, jota kenties olet paennut, voi tulla pintaan. Moninkertaisen hyödyn tästä saat, jos teet kirjasta samalla merkintöjä tunteistasi, ajatuksistasi ja oivalluksista, jotka nousevat mieleesi. Muistiinpanojen voima on valtava: kirjoittamalla

puet alitajuntaasi sanoiksi. Se on konkreettista ja käsiteltävää.

Mikäli mieluummin otat oppaaksi muutoksen matkalle elävän ihmisen, voit hakeutua voimakursseilleni tai tilata koulutusta yritykseesi. Yhteystiedot ovat kirjan lopussa.

Kirjan kivijalkana on se ammattitaito, jonka olen hankkinut yhteiskuntatutkijana. Samaan aikaan olen pyrkinyt kehittämään taitoa kirjoittaa luovasti, innostavasti ja ilman akateemisia muotoja. Ensimmäinen tällainen kirjani on vuonna 1995 ilmestynyt "Kiltin tytön kapina. Muistot, ruumis ja naiseus." Sitä ennen (1994) toimitin Kirjayhtymälle kirjan "Elämä ja kuolema. Suomalaisten kirjoituksia kuoleman kohtaamisesta".

Fiktiivistä kirjoittamista olen kehittänyt dekkareilla, joista kaksi on julkaistu: "Naisen kosto" syksyllä 1998 ja "Mustaa samettia" vuotta myöhemmin. Syksyllä 2000 ilmestyy kolmas dekkarini "Lapsitappajat". Dekkarini ovat enemmän kuin viihdettä: minulle ne ovat tiedon salakuljetustapa. Haluan kehittää sisällön ja muodon yhteyttä tietoyhteiskunnassa: jos lääke on pahaa, siihen voi lisätä vähän karkinmakua.

Maailma muuttuu ja niin muuttuu tiedon olemuskin. Elämys, jännitys ja tieto voidaan sekoittaa. Ihmisillä on intuitio, salattua viisautta, josta suuri osa on pinnan alla; yleensä käytössä on vain jäävuoren huippu. Pyrin tässä kirjassa liittämään yhteen käsitteellisesti isoja trendejä ja muutoksia ja tarjoamaan yksittäisille ihmisille vihjeitä työkaluista, joilla voi ottaa käyttöön salaisen viisautensa. Se viisaus näkyy tunteiden, intuition ja aistien tuottaman tiedon muodossa.

Oppiminen ja muutos kiinnostavat minua. Olen itse kokenut, että viihteen ja tiedon uusi liitto muuttaa ajattelutottumuksia enemmän kuin perinteinen tiede. Olen siis avoin uuden talouden seireeneille; haluan etsiä luovia

liittoja viestintäteknologian, uuden ja vanhan median ja osaamisen vallankumouksen välillä. Tämä kirja ja sen pohjalta pidettävä työyhteisökoulutus ja yritysvalmennus ovat tuotteita sillä tiellä.

Helsingissä, Arvon nimipäivänä 3.7.2000

Leila Simonen

Loiston resepti ja mausteet

Jostakin ihmisestä säteilee minuun voimaa ja ymmärrystä, kun kohtaamme ja toinen taas tuntuu energiasyöpöltä - vie minulta voimia. Miten jonkun tapa katsoa silmiin tai väistää, puhua tai vaieta vaikuttaa minuun niin voimakkaasti? Kohtaaminen joko nostaa energiatasoani tai lurauttaa itsetuntoni maan rakoon. Miten minä itse vaikutan muihin ihmisiin kohdatessamme?

Nämä ovat kohtaamisen ja ihmisten kanssakäymisen kysymyksiä ja minä olen alun perin sosiologi, yhteiskuntatutkija. Kenties juuri siksi halusin haastaa itseni miettimään kohtaamisia kirjoittamalla loistosta ja ihmisten välisestä energiasta. Ja halusin kirjoittaa kielellä, joka puhuttelee muitakin kuin tutkijoita. Halusin kirjoittaa kirjan, joka antaa tavallisille ihmisille muutoksen ymmärrystä, mutta myös työkaluja lisätä omia voimavaroja sekä ammatillisessa että henkilökohtaisessa elämässä.

Kiinnostuin siis loistosta - ihmisten osaamisesta, säteilystä, henkisestä kapasiteetista, sisäisestä yrittäjyydestä, menestymisestä - rakkaalla lapsella on monta nimeä. Minua kiehtoo ihmisten erilaisuus ja sen kannustaminen samanlaisuuden suosimisen sijaan. Ryhdyin etsimään erilaisten ihmisten tapoja elää ja menestyä elämässä; oli sitten kyseessä mielenrauha tai liikeytyminen. Minua kiinnostivat myös yhteisöjen menestys ja henkilöstön jaksaminen työpaikoilla.

Minua kiinnostaa yleisemmin muutos ja oppiminen: yksilön ja organisaation oppiminen innoituksena, oivalluksena, elämyksenä tai älyllisenä himokkuutena

uuteen. Mutta minua ei kiinnosta vain uusi kognitiivinen tieto tai ammattitaito, vaan myös taito tuntea tunteita ja elää ihmisiksi – menestyä jälkimodernissa maailmassa. Oli kyseessä sitten perhe, työ tai bisnes, niiden menestyksen eväinä ovat neljä t:tä: tieto, taito, tahto ja tunteet. Ja viidentenä ja vahvimpana on mielikuvitus, luovuus.

Yhtenä kannustimena kirjoittaa tämä kirja ovat olleet viime vuosien lukuisat luentotilaisuudet, joissa olen voinut käsin kosketella innostuksen energiaa. Mitä enemmän panen itseäni likoon esitelmän pitäjänä, sitä parempaa palautetta olen saanut kuulijoilta. Opin, että kohtaaminen, aito läsnäolo ja energia ovat oppimisen kannalta olennaisia elementtejä, eivät vain kalvosulkeiset tai viimeinen tilasto.

Samalla jouduin luovan hämmennyksen tilaan. Luennoitsijana pystyn kannustamaan ihmisiä ylittämään itsensä, jakamaan oppimisen aineksia ja oivalluksen eväitä. Se on hyvin palkitsevaa ja imartelevaa, mutta tekee myös nöyräksi. Samalla minua hämmästyttää oma menestykseni valmentajana: anteliasta luennointia harvoin opetetaan yliopistossa.

Yliopistossa tai tutkimuslaitoksessa korostetaan järjen asiantuntemusta, joka erottaa substanssin eli ”oikean asian” tunteista, aisteista ja tunnelmasta. Ja minä olen yhä viehättyneempi oppimisen haasteista ja yksilöllisen luovuuden vapauttamisesta. Haluan kannustaa ihmisiä toteuttamaan oman unelmansa ja päästä käsiksi elämäntehtävänsä: olemmehan niin kauan toteuttaneet toisten tahtoa, muiden haaveita tai jämähtäneen organisaation toimintatapaa.

Ystäväni määritteli minut laajasti ymmärretyn tiedon ja muutoksen energia-agentiksi uuden talouden maailmassa. Hyväksyn.

Minusta oli tulossa kovaa vauhtia ”epätieteellinen” ja minä pidin siitä. Minusta oli tulossa mukaansatempaava

luennoitsija, eikä sekään tuntunut hassummalta. Sen sijaan, että menettäisin jotakin, jos panen itseäni peliin luennoitsijana, ryhdyin ajattelemaan, että saan jotain lisää. Eli joko-tai-ajattelun sijaan aloin ajatella sekä-että. Se on vapauttanut minua luovuuteen ja innoitukseen, johon kaavamainen akateeminen kirjoittaminen tai luennointi eivät helposti taivu.

Kerron tässä kirjassa tarinoiden kautta omaa kehityskertomustani ja yritän asettaa sitä uuden aikakauden kehyksiin. Toivon, että Loisto viettelee myös sinut, lukijani, ylittämään rajoja, innostumaan ja saamaan elämäsi ja työhösi sykettä. Loiston tekstit kertovat monipolvista tarinaa, joka luo toivon mukaan jokaiselle omia, uusia oivalluksen polkuja. Heittäydy ja antaudu. Anna tilaa mielen ja tunteiden aivomyrskylle. Kirja haastaa sinut miettimään omaa elämäsi; työtäsi, kuvaa itsestäsi, suhdettasi muihin, unelmiasi. Kuka oikein olet? Oletko onnellinen? Oletko omalla paikallasi?

Loisto haastaa ottamaan hyviä riskejä ja kohtaamaan muutoksen pelon lohikäärmeen. Teksti flirttaa älyllisesti kanssasi, se houkuttelee henkisesti ja herättelee tunteitasi. Kirja luo mielikuvia, värittää fantasioita. Toivoakseni se riisuu hellästi alitajuntasi loputtomia huntuja. Sinusta itsestäsi on kiinni, miten kirjaa käytät. Olet vapaa tarttumaan kirjaan innostajana ja rohkaisijana tai ärsyyntymään ja vastustamaan.

Mikäli teksti herättää tunteita, olen päässyt tavoitteeseeni, sillä oivallus edellyttää elämystä. Parhaimmillaan teksti sysää liikkeelle henkistä kasvua, luo mielikuvia ja herättää tunteita. Pitkästyminenkin on tunne.

Miten ja mihin käytät tätä kirjaa, on siis sinun valintasi. Sitä voi lukea puheenvuorona arjen apatiaan tai kompassina luovuuden lähteille. Se on esimerkki tavasta yhdistää tutkimustietoa ja tunteita, intuitiota ja kokemusta.

Eri lukemiskerroilla voit saada erilaisia oivalluksia sen mukaan, mitä kulloinkin mielessäsi työstät. Jokainen lukutapa on oikea, löydät kirjasta erilaisia kerrostumia, jotka toivoakseni saavat vastakaikua mielesi kerrostumista.

Käytän kirjassa esimerkkeinä ja kuvitteina omia muistojani ja kokemuksiani. Lisäksi haastattelin kirjaa varten minua kiehtovia ihmisiä. Halusin oppia heidän ajatuksistaan ja elämänarvoistaan. Halusin päästä osalliseksi heidän salaisuudestaan; ainutkertaisuudesta, joka saa heidät jäämään mieleen, kohtaamisista, jotka toimivat kohentavasti. Tein haastattelut virkavapaalla Stakesin työstäni vuoden 1997 touko-syyskuun aikana.

Valitsin haastateltavat oman kiinnostukseni mukaan. Suomi on täynnä kiinnostavia ihmisiä, loistavia tyyppejä ja säteileviä persoonia, joita en ole lähestynyt kirjan vuoksi. Tähän kirjaan olen haastatellut yhdeksän. Se ei tarkoita, että jakaisin heidän elämänkatsomuksensa, poliittiset kantansa tai että olisin heidän kanssaan monista asioista samaa mieltä – usein pikemminkin päinvastoin. Mutta heidän elämänfilosofiansa ja persoonansa kiehtovuus piilee kenties juuri siinä. Olen oppinut heiltä paljon sisäistä viisautta ja olen heille kiitollinen heidän ajastaan ja ajatuksistaan.

Haastatteleman henkilöt ovat jakaneet ajatuksiaan kanssani omana itsenään. He eivät ”edusta” ketään tai mitään ryhmää, enkä ole pyrkinytkään minkäänlaiseen tasapuolisuuteen valitessani heitä. Halusin mukaan ihmisiä, joiden tekeminen, osaaminen, elämä ja työ olisivat mahdollisimman eri aloilta.

Anne Fried, kirjailija, Helsingin yliopiston kunniatohtori, kuoli 95-vuotiaana vuonna 1998

Liisa Joronen, kasv. tiet. tri., SOL Palveluiden hallituksen puheenjohtaja

Jaakko Luomahaara, sosiaalijohtaja

Tuuli Matinsalo, liikuntatieteiden opiskelija, kilpa-aerobicin maailmanmestari

Isä Mitro, ortodoksipappi

Sari Näre, valt. tri., sosiologi, kaupunginvaltuutettu *Esa Riippa*, taidegraafikko

Aino Suhola, fil. maist., toimittaja, kansanedustaja

Carl-Erik Vænerberg, ylilääkäri, lääkintöneuvos

Jotkut haastateltavani ovat lukijalle tuttuja julkisuudesta. Olen pyrkinyt antamaan jokaiselle tilaa heidän omalle äänelleen, kenties myös sille, joka ei ole julkisuuden imagon muovaama. Jokainen on kuitenkin itse valinnut, mitä haluaa kertoa ajatuksistaan.

Tapasin Anne Friedin, Jaakko Luomahaaran, Sari Näreen, Esa Riipan ja Carl-Erik Vænerbergin heidän kotonaan. Aino Suholan kanssa keskustelin eduskunnassa ja Liisa Jorosen kanssa SOL:n keskustoimistossa. Isä Mitron ja Tuuli Matinsalon tapasin kummankin kahvilassa. Puhuin kunkin haastateltavan kanssa kaksin ja vain yhden kerran. Tapaamisemme kesti tunnista lähes kolmeen tuntiin. Nauhoitin haastattelut.

Haastattelutilanteet olivat minulle eläviä kohtaamisia ja energioiden virtaa. Olin tapaamisista innoissani ja odotin niitä jännityksellä. Itse keskustelut, toisen ihmisen tapaaminen ja hänen ajatuksiinsa tutustuminen saivat minutkin loistamaan innosta. Sain elävästi kokea, mitä ajatusten kehittäminen ja vuorovaikutteisuus parhaimmillaan

voi olla: uuden oivaltamista, mieleen jääviä kohtaamisia, virtaa elämän akkuihin.

Nauhoitetut haastattelut on purettu tekstiksi. Haastattelutekstiä kertyi tiheällä puolellatoista rivivälillä yhteensä yli sata sivua.

Luin niitä useaan kertaan ja pohdin aineistojen metodista käsittelytapaa. Olisin voinut esittää jokaisen henkilön omana kokonaisuutenaan, esimerkiksi jokaisen omana kirjan lukuna. Päädyin kuitenkin lukuisten lukukertojen jälkeen poimimaan haastateltavilta otteita teemoittain. Käytän niitä suorina sitaatteina; toisia haastateltavia siteeraan useammin, toisia harvemmin.

Jokainen haastateltavani vastaa sanomisistaan ja mielipiteistään itse. Mutta minä olen kirjoittanut kirjan: olen muokannut sen rakenteen ja sisällön ja valinnut sitaatit. Joku sitaatti on saattanut joutua väärään yhteyteen ja voi aiheuttaa väärinkäsityksiä. Siksi sovin jokaisen haastateltavan kanssa etukäteen, haluaako hän lukea käsikirjoituksen ennen sen painoon menemistä. Osa halusi lukea sen, osa halusi tutustua vasta valmiiseen kirjaan. Näin olemme toimineet.

Suurin osa kirjan teemoista ja lähestymistavasta on muotoutunut haastattelujen jälkeen. Lukemani kirjallisuus ja työyhteisökouluttajana kohtaamani asiat sekä omat kokemukseni ovat ohjanneet polkuani, kun olen kirjoittanut tätä kirjaa viime vuosina varsinaisen työni ohessa.

Luin tätä kirjaa varten sosiologista ja psykologista tutkimustietoa ja kaunokirjallisuutta. Hain aikalaispuhetta ja keskeisiä lähestymistapoja kuvata sekä tieteen että fiktion keinoin jälkimodernia maailmaa, yksilöitymistä, uutta taloutta, työyhteiskunnan muutosta ja yrittäjyyden nousua sekä yksilön sisäisiä selviytymismalleja. Olen yrittänyt tehdä puhetapaa ymmärrettäväksi tekstiksi ja

oivalluksen välineeksi: työkaluksi niille, jotka eivät ole tutkijoita ja ihmisille, jotka elävät tätä muutosta.

Olen käyttänyt monen eri tieteenalan tutkijan ja ajattelijan tekstejä kirjan pohjana, mutta olen luopunut akateemiselle kirjoittamiselle tyypillisestä lähteistämisestä. Mikäli viittaa jonkun tutkijan tai kirjailijan teokseen suoraan, kerron sen tekstissä. En ole liittänyt loppuun lähdeluettelo.

Ne, joiden kiinnostuksen kirja herättää, voivat hankkia loistokoulutusta yrityksensä tai organisaationsa tarpeisiin. Valmennan mielelläni ihmisiä matkalla omaan voimaansa ja olen mielihyvin käytettävissä organisaation muutoksen energia-agenttina.

Arvot ja osaamisyhteiskunnan uudet mahdollisuudet

Voimakursseillani tapaan ihmisiä, jotka haluaisivat jotain uutta ja hyvää – uuden työn, hyvän parisuhteen, sisäisen mielenrauhan. Kaikki eivät ole kuitenkaan valmiita luopumaan jostakin saadakseen tilalle uutta. Mutta ruukkua ei voi täyttää, ellei sitä tyhjennä ensin tai välillä. Uusi edellyttää aina luopumista vanhasta. On helpompaa takertua vanhaan, pysyä vaikka tutussa kurjuudessa mieluummin kuin hypätä tuntemattomaan ja sitoutua sydämestään muutokseen tekemällä sen todeksi.

Uuden uoman avaaminen on monille ihmisille tuskallista, toisille mahdotonta. Helppoa se ei ole kenellekään. Turvallisuus ja toisto ovat jotain, joille mieleemme yleensä rakentuu. Lapsena saamamme haavat ja pettymykset välähtävät salamana solumuistiimme, kun ajattelemme uutta riskiä tai haastetta. Epäonnistumisen, mokaamisen tai itsensä häpäisemisen pelko pitää meitä helposti pihdeissä ja estää meitä kasvamasta. Mutta vain riskin ottamalla voi kasvaa. Sääntö pätee sekä työelämään että ihmissuhteisiin.

Yhteiskunnallinen epävarmuus kasvaa työelämän muutosvauhdin lisääntyessä. Työttömyyden ja avioeron kaltaiset elämän riskit lisääntyvät. Tiedämme järjen tasolla enemmän kuin koskaan ennen, mutta siitä tiedosta ei ole paljoakaan apua elämän ennustamattomuudessa. Länsimaisen ihmisen materiaaliset tarpeet tyydyttyvät, mutta tunnetarpeet jäävät kesannolle. Hyvinvointivaltio tukee meitä sosiaaliturvariskeissä, mutta henkisten

haavojen paikkaaminen ja tunteiden kohtaaminen ovat kulttuurisia asioita.

Meidän elämämme on köyhtynyt rituaaleista. Ajatellaan vaikkapa kuolemaan liittyviä rituaaleja. Kuolemaan ja hautajaisiin liittyvät rituaalit ovat kehittyneet vuosituhansia ja nyt parissakymmenessä vuodessa ne on poistettu. Ihmiset ovat hyvin epävarmoja kuoleman ja hautajaisten edessä. He tarvitsevat diapamia jaksaakseen käydä läheisten hautajaisissa, mikä vain eristää heidät todellisuudesta. Me tarvitsemme kaikenlaisia rituaaleja, jotka tukevat meitä silloin, kun lähestymme toisia ihmisiä. Se antaa meille mahdollisuuden tukea toisiamme ja antaa sitä rakkautta, mitä persoonamme tarvitsee. (Carl-Erik Vænerberg)

Nykyaikana persoonamme kehittyminen on koetuksilla. Ihminen joutuu valitsemaan toistuvasti: joka päivä teemme satoja valintoja, isoja ja pieniä. Oma ajattelumme voi olla asennettu joko ennakoimaan uhkia ja menetyksiä tai pitäytymään toivossa ja luottamuksessa.

Nykyinen jälkimoderniksi tai jälkitraditionaaliseksi kutsuttu yhteiskunta vaatii yksilöltä näitä uusia kansalaistaitoja: vastuuta oman elämän valinnoista ja kykyä tehdä päätöksiä, ottaa riskejä. Yksilö sovittaa omia arvojaan yhteisön arvoihin: enää ei yhteiskunta määrää jäsentensä tekemisen perusteita. Arvokonflikteja yksilö voi ratkaista muutoksella tai uupumalla ja sopeutumalla.

Osaamisyhteiskunnassa ihmisellä on aikaisempaa enemmän mahdollisuuksia periaateratkaisuihin ja valintoihin koskevat ne sitten työtä, ihmissuhteita, elämäntapaa tai harrastuksia. Sosiologit puhuvat

elämänpolitiikasta, joka tarkoittaa omaa elämää koskevien päätösten yhteisöllistä politiikkaa.

Jokainen meistä on yhä enemmän itsensä varassa, kun suku, hyvinvointivaltio, työ tai tavat eivät samalla tavoin tue tai rajoita identiteettiämme kuin aikaisemmin. Teemme elämäämme koskevia päätöksiä itse; elämää suunnitellaan, sen suhteen tehdään valintoja, koska se ei enää määräydy ennalta säädyn, tulojen, koulutuksen, moraalisen sopivuuden tai aseman kautta.

Vaikka olemme yhä enemmän yksilöitä, olemme täysin keskinäisriippuvaisia: toisten ihmisten hyvinvointi lisää omaa hyvinvointiamme ja päinvastoin. Mutta oman elämän suunnittelussa ajatuksemme ja mielemme ovat käyttövoima. Voimme saada tietoisien ja tiedostamattoman mielemme moottoriksi tehdessämme unelmistamme totta.

Uskon, että tulevaisuudessa intuition merkitys kasvaa. Tietotulvaa ei kukaan pysty järjestämään millään kaavalla, eikä logiikalla tai rationaalisella ajattelulla, vaan on pakko luottaa intuitioon, vaistoon. On pakko uskaltaa kuunnella, miltä minusta tuntuu ja seurata sitä tunnetta, ei kuitenkaan kritiikittömästi. (Aino Suhola)

Elämään kuuluu kriisejä, menetyksiä ja luopumista, mutta elämä ei heittele meitä täysin hallitsemattomasti. Kukaan ei kerro tai määrää, millaiseksi elämämme muodostuu ja mitä siitä ajattelemme. Jokainen itse tekee tulkinnan siitä, mitä kriisit merkitsevät meille ja mitä haluamme elämältä. Valinnasta seuraa vastuu; vastuu omista ajatuksista ja tunteista. Vastuu itsestä.

Kriisiä ja muutosta seuraa aina uusi tilaisuus. Sosiologian kielellä puhutaan toisesta mahdollisuudesta: esimerkiksi eläkkeelle jäänyt voi alkaa harrastaa vuosia unelmoimaansa golfin peluuta tai maalaamista. Ja

avioerossa aina myös hylätty osapuoli saa uuden mahdollisuuden kehittää itseään ja löytää uuden kumppanin.

Muutos, kriisi tai riski luovat toisen mahdollisuuden suunnata elämää uusiin uomiin. Kolhiintunut identiteetti voidaan korjata; menetyksestä voidaan rakentaa menestys. Elämän riskit eivät enää yhtä voimallisesti leimaa moraalisesti; koululaiselle se, että vanhemmat ovat eronneet, alkaa olla yhtä tavallista kuin että he elävät yhdessä. Se, mikä aikaisemmin oli synti tai moraalinen mahdottomuus, on nyt yhä enemmän elämään kuuluvaa ja tavallista kuten työttömyys, yksinhuoltajuus tai avioerot.

Moni haastateltava toi esille suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointivaltion ja sen palveluiden tärkeyden yksilön ja perheen elämänkaaren aikana:

Köyhyydessä ei ole mitään lyyristä, sitä olen nähnyt tarpeeksi. Se ei ole mitään sankarillista, vaan itse asiassa hyvin rujoa, rumaa ja ihmistä alistavaa. Mutta jotenkin tuntuu, ettei tämä yltäkyläisyyskään ole hyvä.
(Jaakko Luomahaara)

Nykyisin kaikki poliitikot puhuvat yhteisövastuun ja yksilön vapauden yhteensovittamisesta. Kaikki ovat samaa mieltä siitä, että pohjoismaisen hyvinvointivaltion pitää myös uudistua. Poliitikot valitsevat, mitä rahoitetaan ja kehitetään ja miten julkinen sektori kehittyy sosiaaliturvan ja hyvinvointipalvelujen tuottajana.

Ihmisillä täytyy olla turvattuna tietyt puitteet, ennen kuin he voivat tehdä vapaita valintoja. Siinä suhteessa hyvinvointivaltio on ihan relevantti – vai pitäisikö se käsitteellistää uudella tavalla, jos se on kokenut niin sanotun käsitteellisen konkurssin. Tavallaan

oikeudenmukaisuus on myös vapauden pohjana. (Sari Näre)

Ihminen on kaksinainen toimija: sekä yksilöllisten etujen kantaja että yhteisöllinen olento. On arvovalinta, mihin sijoitamme niukat resurssit kuten ajan, voimat ja rahat. Toisen menestystä suosiva ajatusmuoto ja toiminta on kansalaisystävyyttä, joka on ahneuden, kyräilyn ja kateuden vastakohta.

Tunne-elämän riskejä vastaan kukaan ei voi ottaa vakuutusta; jokainen käsittelee kriisinsä yksilöllisten voimavarojensa mukaan. Tunteiden kohtaamisen ja käsittelyn taidosta tulee osaamisyhteiskunnassa yhä tärkeämpi. Itsekunnioitus voidaan saada takaisin, mutta se vaatii uusia kansalaistaitoja ja luottamuksen kokemuksia. Ajattelusta, sisäisestä puheesta tulee jaksamisen ja menestymisen ehto. Eikä sitä voi kukaan tehdä toisen puolesta. Terapiat, koulutus tai vertaisryhmät ovat peili, jonka avulla voi työstää omaa sisäistä puhettaan ja saada apua tunnelukkojen avaamiseen. Sisäisen puheen avulla voi kirjoittaa omaa elämäänsä uudelleen ja eteenpäin.

Läheisen kuolema on suurimpia menetyksiä ihmisen elämässä. Lääkintöneuvos Vænerberg on työskennellyt kuolevien ihmisten hoidon kehittäjänä yli kaksikymmentä vuotta. Hän pohtii elämän arvaamattomuutta ja ihmisten kykyä kohdata menetys näin:

Kyllä vastoinkäymisiä tarvitaan, jotta voitaisiin kasvaa. Minusta se, että elämä olisi tasaista, on utopia, elämän valhe. Elämä on mielestäni epäoikeudenmukainen, se on elämän perusseikka. Siitä tulevat kriisit. Kun oppii elämään epäoikeudenmukaista elämää, siitä tulevat voimavarat. Ihmiset pettyvät, jopa lamaantuvat

huomatessaan olevansa tilanteessa, jossa elämä osoittaa todellisen luonteensa. (Carl-Erik Vænerberg)

Tietoyhteiskunta ravistelee meitä kaikkia. Uusia turvarakenteita tuotetaan politiikan avulla, mutta yhä enemmän median välittämänä: esimerkiksi lasten hyväksikäyttöön puuttumiseen – pedofiliaan tai insestiin – on hyvinvointivaltiolla ollut vähän työkaluja. Hyväksikäytöstä selviytyneet ovat luoneet internetiin keskusteluareenoita, joissa he voivat kertoa traumaistaan ja jakaa kokemuksiaan ja tunteitaan.

Tällaisia merkkejä uusista tukirakenteista on paljon. Yhteiskunta ympärillä muuttuu nopeammin kuin koskaan aikaisemmin historiassa. Tieto- ja osaamisyhteiskunnassa eivät vallitse yleisesti hyväksytyt periaatteet eivätkä jäykät auktoriteettirakenteet. Ihmiset yksilöinä joutuvat valintatilanteisiin, joissa heitä eivät auta perinne eivätkä sitovat moraalikoodit. Jokainen joutuu itse harkitsemaan ratkaisuaan ja pohtimaan valinnan seuraamuksia.

Olemme yhtä aikaa yhä enemmän itsemme varassa, mutta tarvitsemme yhä enemmän myös sosiaalisia taitoja rakentaaksemme uusia yhteisöjä murentuvien tilalle. Uudet yhteisöt voivat olla harrastus- tai elämäntaparyhmiä tai vaikkapa yrittäjien verkostoja. Näiden uusien heimojen merkitys on yhä tärkeämpi, kun perinteisen teollisuusyhteiskunnan turvainstituutiot murenevat tai rakentuvat uudelleen.

Valtion ja työmarkkinoiden organisaatiot ovat liikkeessä. Muuttuvissa organisaatioissa tehtävä työ ja osaaminen saavat uuden sisällön, muodon ja tason. Työpaikka voi hävitä kokonaan tai ainakin jokainen työntekijä joutuu määrittelemään identiteettinsä uudelleen tässä muutoksessa.